

Terminologi, EDB & Vidensteknik. Proceedings fra 2. nordisk symposium. Varde:HHS, 1992

I. Symposium om terminologi, EDB og vidensteknik

På et symposium, som fandt sted på Handelshøjskole Syd, Varde 22.-23. maj 1992, behandlede følgende temaer: teoretisk og anvendt terminologi, vidensteknik, faglig kommunikation, sprogteknologi, informationsstrukturering og –styring samt undervisning i de nævnte discipliner. Der er tale om en uhyre bred tematik, som dog så nogenlunde bliver holdt sammen af det gennemgående grundtema terminologi. Indlæggene er publiceret i *Proceedings fra 2. nordisk symposium om Terminologi, EDB & Vidensteknik*. Efter forordet at dømme er bogen udgivet af Bertha Toft, som lidt for beskedent har glemt at anføre sig selv på titelbladet, der i øvrigt heller ikke angiver, hvornår og hvor bogen er udkommet. Og når vi er i gang med det formelle, kan det også nævnes, at sideangivelserne i indholdsfortegnelsen helt konsekvent rammer præcis en side ved siden af.

Mere i periferien i forhold til grundtemaet terminologi står bidragene om informationsstyring af H.Stüber, om vidensrepræsentation set ud fra en datalingvistisk synsvinkel af Lars Ahrenberg, om tekstoptimeringsværktøjer af Lars Johnsen og om uddannelsesplaner for datalingvistik på HHK af Bodil N. Madsen og Annie Stahel samt om “informatörsubtbildningen” på Vasa Universitet af Anita Nuopponen og Quti Järvi. Et terminologisk hovedsigte har heller ikke bidraget af Annelise Grinsted med titlen “fra fagsprog til erhvervsprog”. Her kunne man med nogen ret have forventet en klarere diskussion af den status ‘erhvervsprog’ har, om ikke andet så i det beskrevne forskningsprojekt. Man kunne også have håbet på en diskussion af Kromann 1988, som afviser ‘erhvervsprog’ som en teoretilateret term og i stedet beskriver det som et navn brugt som fakultetsbetegnelse på danske handelshøjskoler.

De øvrige bidrag omhandler genuine terminologiske problemer og grænseflader mellem terminologien og andre discipliner. Af størst informativ værdi er uden tvivl de grundlæggende bidrag om begrebshierakier af Øyvin Andersen og om begrebsrelationer af Bertha Toft. Begge viser de stor indsigt i terminologiske grundproblemer og kan som sådan anbefales til et nærmere studium. Jeg savner dog en stillingtagen til den kritik, som er fremført fra lingvistisk side mod terminologers brug af termerne *begreb* og *term*, sml. Wiegand 1979 og Hauschildt 1989. Wiegands håndfaste råd til terminologers brug af termen *begreb* kunne godt fortjene en stillingtagen. En sådan forudgående generel diskussion ville desuden have lettet forståelsen af bidragene om anvendt terminologilære, som de gives om medicinsk terminologiarbejde af Örn Bjarnason og om terminologiske overvejelseer om metal-ordbøger af Lotte Weilgaard.

Med særlig stor interesse har jeg som leksikograf læst bidragene af Chr. Galinski om terminologi og dokumentation og af Heribert Picht om terminologiforskning i relation til vidensteknik og vidensrepræsentation i termbanker og vidensbanker. Der kan ikke være nogen tvivl om, at en række af de her fremførte overvejelser minder meget om de tilsvarende i leksikografien, specielt i fagleksikografien, sml. Bergenholtz/Tarp 1994. Relationen mellem terminologi og fagleksikografi bliver specielt tematiseret af Picht, som fremhæver forskellene.

2. Terminologi, terminografi og fagleksikografi

Terminologer afviser relevansen af udtrykkene *fagleksikografi* og *terminologisk leksikografi*, de foretrækker termen *terminografi*, sml. definitionen af *terminografi* i ISO 1087: “the recording, processing and presentation of terminological data acquired by terminological research. Note: ‘Terminography’ replaces the older terms ‘terminological lexicography’ and ‘special lexicography’” (citeret efter Picht 1992, side 30). Picht betragter det som en fordelagtig udvikling, hvis der foretages en udvidelse af den traditionelle opfattelse af terminografi, så der bliver en flydende overgang mellem en termbank og en vidensbank: “I hvert fald er det tydeligt, at der i disse banker tilbydes mere viden end den, der er til stede i en definition og evt. illustrationer. Vidensbanker af denne art bærer entydige encyklopædiske træk med hensyn til ‘begrebsartiklens’ opbygning og indhold” (Picht 1992, side 31). Netop det, mener Picht videre, kan fagleksikografien ikke: “Dette må siges at være et af de svageste punkter i den fagsproglige leksikografis ansats, fordi den kun tillader en begrænset anvendelse (dvs. en reduceret målgruppe) på grund af de inhærente begrænsninger. Desuden er det langtfra godtgjort, at målgruppen ikke har brug for mere viden end den, den får tilbudt i leksikografiske produkter. Omvendt er der ingen hindringer, når det gælder selektivt at uddrage bestemte vidensprofiler af en vidensbank.”

Selvfølgelig kan og vil fagleksikografer udarbejde ordbøger, som også eller kun skal foreligge på diskette eller CD, som kan indeholde en meget omfattende datamængde. Så forskellen må ligge i den formodede “begrænsede anvendelse”. Det er rigtigt, at den moderne leksikografi påpeger vigtigheden af en hensyntagen til brugerbehov i de leksikografiske resultater, som også i polyfunktionale fagordbøger er resultatet af en lang række selektionsprocesser fra den samlede empiriske basis,

sml. Bergenholtz/Tarp 1994. Det hænger sammen med det faktum, at man til næsten hvert eneste lemma i en fagordbog kan skrive og ofte har skrevet flere bind. Hvis vi slår op i Svenska Ordbok finder man fx

kantor (titel för) kyrkmusiker med uppgift att öva och leda körer och spela orgel o.d.

Det er muligvis korrekt i Sverige, i Danmark ville det være forkert set i forhold til nutidige forhold, denne titel bruges ikke mere. Mere korrekt, men også mere pladskrævende ville en forklaring som i Bergenholtz 1995 være:

kantor Oprindelig var kantoren middelalderkirkens forsanger, senere udvidedes hans opgaveområde til bl.a. at omfatte opsyn med kirkens liturgiske bøger, ledelse af sangkor, undervisning i skoler og endelig til varetagelse af organistembedet. Nogle kantorer var samtidig komponister. Stillingen findes ikke mere i Danmark.

Endnu tydeligere bliver denne forskel, når et ord både bruges i almensproget og i et fagsprog. Her tager forklaringen i betydningsordbøger ofte kun hensyn til den almensproglige brug, sml. under *kastrat* i Svenska Ordbok:

kastrat kastrerad man

Det er helt korrekt, også i musikkens verden er det ikke forkert. Men selv i en lille musikordbog med forholdsvis kortfattede forklaringer ville man dog kunne forvente yderligere oplysninger som de følgende fra Bergenholtz 1995:

kastrat en mandlig sanger, der er kastreret. Som følge deraf har stemmen fået alt- eller sopranleje, men den er fyldigere. Kastrater kendtes allerede i antikken, men blev særlig udbredt i katolske lande i det 17. og 18. årh. Den mest berømte kastratsanger er nok Farinelli (1705-82).

Også denne forholdsvis korte forklaring kan selvfølgelig let udvides til en flerspaltet artikel om de første kendte kastrater i antiken, til den katolske kirkes forbud mod kastrater 1587 og deres udbredelse i det 17. og 18. århundrede og meget mere om berømte kastrater som Farinelli. Der kan også siges meget om fremgangsmåden ved det kirurgiske indgreb og dets psykiske følger. Man kan også foretrække at gå til en af de mange monografier om dette emne eller dele deraf.

Samtlige monografier og artikler om kastrater vil man kunne lægge i en database, både til en leksikograf og en terminograf. Førstnævnte vil så kalde det sin empiriske basis, sidstnævnte en databank eller vidensbank. Problemet er stadig, at det gælder om at finde den viden frem, man (dvs. leksikografen, terminografen eller den konkrete fagmand eller lægmand som direkte bruger af basen) har brug for til en bestemt sammenhæng. Det er i hvert fald et problem, når en bestemt bruger ønsker en bestemt viden og ikke har en hurtig tilgang. Problemet er sagt på en anden måde, at man til bestemte sammenhæng har brug for bestemte vidensudsnit (som selvfølgelig kun kan ses i rammen af en bestemt teori), til andre sammenhæng har man brug for andre.

Det er dog positivt, at Picht søger forskellen mellem terminografi og fagleksikografi i relation til omfanget og udvalget af faglige og fagsproglige oplysninger. På denne måde undgås den noget misvisende opfattelse af terminologi som fagsproglig forskning og leksikografi som almensproglig forskning, som den sammenfattes af Svensén 1992:25 "Terminologins huvuduppgift är att skapa ett rationellt medel för fackspråklig kommunikation. ... Lexikografins huvuduppgift är att beskriva ett redan förefintligt, ofta irrationellt medel för allmänspråklig kommunikation".

Denne af Svensén beskrevne adskillelse svarer helt til den gængse opfattelse af **terminologi**, som forstår en fagordbog som det "terminologiska produkten". Et sådant terminologisk produkt adskiller sig ifølge Svensén 1992:25 fuldstændigt, ja næsten kontrært, fra det "leksikografiska produkten", idet det terminologiske produkt og ikke det leksikografiske produkt kan beskrives med følgende kendetegn:

- (a) det er snarere onomaseologisk end semaseologisk
- (b) det er snarere lavet for en fagmand end for en lægmand
- (c) det er snarere normativt end deskriptivt
- (d) det er altid synkront

Disse kendetegn passer ganske vist på nogle fagordbøger, men næppe på et flertal af ordbøger, hverken på faglige sprogordbøger eller på sagordbøger eller på de få faglige alordbøger. Men først og fremmest kan de ikke gælde som adskillende kendetegn i forhold til almensproglige ordbøger. (a) Der findes flere fagordbøger med en alfabetisk makrostruktur end med en systematisk makrostruktur. Men der findes også en del almensproglige ordbøger med en systematisk makrostruktur. (b) De fleste bilingvale fagordbøger og mange monolingvale fagordbøger er lavet til lægmænd eller halvfagfolk herunder til fagfolk fra naboområder. (c) Problemet præskriptiv og/eller deskriptiv er tydeligt ved den leksikografiske behandling af fagsprog, men det er nu heller ikke noget afklaret problem for almensprog. Her er der dog store forskelle, fx mellem en primær præskriptiv grundholdning i fx Frankrig, Island og Norge og en primær deskriptiv

indstilling i Danmark. (d) Dette punkt beskriver de foreliggende fagordbøger, de beskriver/kodificerer i modsætning til en del almensproglige ordbøger næsten altid nutidssproget.

Næsten tilsvarende argumenterer Sager 1990,2f: "Terminology is the study of and the field of activity concerned with collection, description, processing and presentation of terms. ... In its objectives it is akin to lexicography which combines the double aim of generally collecting data about the lexicon of a language with providing an information, and sometimes even an advisory, service to language users." Det vil sige, at terminologi er beslægtet med leksikografi. Om forskellen siges følgende (opdelingen i punkt 1, 2 og 3 er min tilføjelse): "The justification of considering it a separate activity from lexicography lies (1) in the different nature of the data traditionally assembled, (2) the different background of the people involved, and (3) to some extent in the different methods used."

Argumenterne (1) og (2) gælder kun, hvis leksikografi et at forstå synonymt med almensproglig leksikografi og terminologi med fagsproglige terminologiske undersøgelser og fremstillinger. Hvis en lingvist så i samarbejde med en fagekspert udarbejder en genteknologisk eller en olieteknologisk ordbog, vil han nødvendigvis være terminolog. Kun punkt (3) uklar. Hvori består de metoder, som skal være forskellige? Menes der, at kun terminologer ønsker at tage hensyn til det beskrevne fags opbygning? Det er rigtigt, at mange fagordbøger, særligt bi- og polylingvale, har et meget lavt kvalitetsniveau og fx ikke genspejler fagsystematiske relationer. Men selvfølgelig går også fagleksikografer, hvis de ønsker at lave en god ordbog, ud fra en fagsystematik, sml. Pedersen 1994.

Sager 1990,3 skelner herefter mellem tre former for terminologi, hvoraf jeg kan tilslutte mig A og B som en forholdsvis korrekt beskrivelse også af fagleksikografi, idet C er objektet for fagleksikografien:

- A. the set of practices and methods used for the collection, description and presentation of terms
- B. a theory ... for explaining the relationships between concepts and terms
- C. a vocabulary of a special subject field

Vi har derfor snarere det problem, som er opstået gang på gang i videnskabernes historie: Der foreligger to eller flere forskellige betegnelser for det samme forskningsobjekt. En sådan konflikt fører nogle gange til magtkampe, hvor det drejer sig om besættelse af stillinger, fordeling af forskningsmidler og udarbejdelse af undervisningsplaner. Jeg anser det ud fra mine forudsætninger for mest fordelagtigt af se fagleksikografi som en del af leksikografien. Det har i det mindste den fordel, at man på denne måde nødvendigvis kan få del i den mægtige udvikling, som den især almensprogligt orienterede metaleksikografi, specielt i det tysksprogede område, er inde i. Den meget skarpe skelnen mellem terminologer og fagleksikografer har indtil nu ofte forhindret et muligt frugtbart samarbejde, hvor mindre terminologiske forskelle (fx i brugen af termerne *fagsystematik*, *term* og *begreb*) ikke burde udgøre en virkelig og varig hindring.

Litteratur

- Bergenholtz, Henning og Tarp, Sven med bidrag af Grete Duvå, Ole Norling-Christensen, Anna-Lise Laursen, Hans Kristian Mikkelsen, Sandro Nielsen og Jette Pedersen (1994): *Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger – problemer og løsningsforslag*. Herning: Systime.
- Bergenholtz, Inger: *Musikordbog*. København, 1995 (under forberedelse).
- Hauschildt, Bent (1989): Terminologi. In: *Hermes* 3, 99-124.
- Kromann, Hans-Peder (1988): Hvad er erhvervsproglig forskning? In: *Hermes* 1, 189-196.
- Pedersen, Jette (1994): Fagsystematik. In: Bergenholtz/Tarp, 84-90.
- Picht, Heribert (1992): In: *Proceedings fra 2. nordisk symposium om Terminologi EDB & Vidensteknik*. Varde:HHS, 22-33.
- Sager, Juan C (1990): *A practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Svensén, Bo (1992): Lexikografi och lexikografiska produkter - några grundbegrepp. In: *Nordiske studier i leksikografi. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden 28.-31. mai 1991*, red. av Ruth Vatvedt Fjeld. Oslo, 9-27.
- Svenska Ordbok = *Svensk Ordbok. Utarbetad vid Språkdata Göteborgs universitet*. Stockholm: Esselte Studium, 1986.
- Wiegand, Herbert Ernst (1979): Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft. Kritik und Vorschläge. In: Helmut Felber/Friedrich Lang/Gernot Wersig (Hrsg.): *Gedenkschrift für Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster*. München/New York/London/Paris: K. G. Saus, 101-148.

Henning Bergenholtz